

mgr Karol Muszyński

**Polityka prawa wobec regulacji zatrudnienia w Polsce.
Kryzys ekonomiczny a destandardyzacja stosunków pracy**

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Praca ma na celu połączenie perspektyw socjologii prawa, socjologii pracy i socjologii ekonomicznej w celu zrozumienia powodów i zakresu destandardyzacji stosunków pracy, która miała miejsce po wybuchu globalnego kryzysu ekonomicznego w Polsce. Kryzys został w dużej mierze zignorowany przez polskie nauki społeczne i prawne. Rozprawa stoi na stanowisku, że zmiany, którym podlegał polski rynek pracy, takie jak zmniejszająca się rola standardowych umów o pracę na czas nieokreślony, rozprzestrzenianie się umów niestandardowych oraz naruszeń prawa pracy, odbywały się w istotnym stopniu pod wpływem polityk publicznych prowadzonych przez rząd oraz podstawowych elementów systemu instytucjonalnego Polski.

Rozprawa składa się z wprowadzenia, czterech rozdziałów i zakończenia. Rozdział pierwszy zawiera opis metodologii i narzędzi teoretycznych, między innymi: nowy instytucjonalizm jako podejście metodologiczne (prezentujący instytucje jako mieszanki elementów formalnych i nieformalnych), teorię stopniowej zmiany instytucjonalnej (pokazującą sposoby na jakie mogą zmieniać się instytucje bez przeprowadzania reform legislacyjnych), ujęcie „różnicowania kapitalizmu” (podkreślające, jak różne elementy systemu instytucjonalnego mogą wpływać na siebie, aby stworzyć efektywną ramę instytucjonalną). Rozdział opisuje również Polskę jako „gospodarkę rynkową zależną”, której przewagą komparatywną są niskie koszty pracy.

Rozdział drugi opisuje podstawowe polityki antykryzysowe wdrażane w Polsce: działania na polu monetarno-fiskalnym, politykę oszczędności oraz zmiany w regulacjach zatrudnienia. W zakresie regulacji zatrudnienia, praca rozróżnia intencjonalną politykę liberalizacji od nieintencjonalnej polityki „dryfu”. Ta pierwsza miała ograniczony zasięg, a większość zmian na polskim rynku pracy odbyła się bez bezpośredniej rządowej interwencji. „Dryf” opisuje

sytuację, w której instytucja (tu: standardowa umowa o pracę na czas nieokreślony) zmienia się na skutek rosnącej skali ignorowania jej przez używających ją aktorów rynkowych (przedsiębiorstwa, pracodawców, pracowników, podmioty publiczne itd.). Zjawisko to zachodzi mimo braku formalnej zmiany legislacyjnej. Aktorzy mogą na przykład obchodzić lub bezpośrednio naruszać regulacje, np. używać umów niestandardowych w sytuacjach, w których powinno się zawierać umowy o pracę; pozbawiać pracowników dodatkowego wynagrodzenia za nadgodziny. Aktorów do naruszania i obchodzenia instytucji zatrudnienia standardowego skłaniało to, że była źle dostosowana, brakowało jej normatywnego poparcia i odpowiednich mechanizmów nadzoru.

Trzeci rozdział odnosi się do strukturalnych aspektów dryfu. Rozprawa argumentuje, że dryf miał miejsce, ponieważ aktorzy rynkowi mieli do dyspozycji odpowiednią alternatywę, która ze względu na wieloznaczność regulacji formalnych mogła być łatwo wykorzystywana jako substytut umów standardowych. Liczne rozwiązania niestandardowe: umowy na czas określony, umowy cywilnoprawne, praca tymczasowa - zostały zreinterpretowane tak, że zaczęły służyć jako alternatywy dla standardowych umów o pracę. Było to możliwe przez wieloznaczne i niejasne regulacje formalne. Co więcej, aktorzy byli skłaniani do zastępowania umów o pracę umowami cywilnoprawnymi przez prowadzone polityki publiczne. Polityka presji na wynagrodzenie minimalne, podjęta po 2007 r., w połączeniu z regresywnym systemem podatkowym, skłaniała do zawierania umów cywilnoprawnych w celu obniżenia kosztów. Wdrażany przez rząd paradygmat „taniego państwa” promował zatrudnianie pracowników w podmiotach publicznych na umowach niestandardowych. Zastępowanie umów standardowych niestandardowymi oraz naruszanie prawa pracy pozwalało również zwiększać główną przewagę konkurencyjną polskich firm - tj. niskie koszty pracy, co jest zgodne z teorią gospodarki rynkowej zależnej.

Rozdział czwarty zawiera ogólniejsze konceptualizacje. Rozprawa pokazuje, że zmiany na polskim rynku pracy można traktować jak specyficzną formę liberalizacji podjętej w gospodarce rynkowej zależnej. Ta liberalizacja

nie wynikała jednak z bezpośredniej ingerencji w regulacje formalne, lecz przyjęła formę naruszeń prawa pracy i niekontrolowanego wzrostu wykorzystania umów niestandardowych, co zostało umożliwione przez nieprecyzyjne prawo i nieefektywne mechanizmy nadzoru. Następnie rozprawa wskazuje, że dryf zatrudnienia standardowego i zmiana roli umów niestandardowych pozwoliły zredukować niezgodności między politykami publicznymi wdrażanymi po kryzysie. Przede wszystkim, pozwoliły na eliminację sprzeczności między presją na wynagrodzenie minimalne (która zwiększała wynagrodzenia nisko opłacanych pracowników) i paradygmatem taniego państwa (który próbował „oszczędzić” na nisko opłacanych pracownikach), jak również między wspomnianą polityką presji na wynagrodzenie minimalne i przewagą komparatywną niskich kosztów pracy (presja na wynagrodzenie minimalne zwiększała koszty pracy, tym samym zagrażając przewadze komparatywnej). Rozprawa argumentuje, że wykorzystanie nieobjętych wynagrodzeniem minimalnym umów niestandardowych nie tylko pozwoliło na zmniejszenie negatywnych skutków zewnętrznych tych polityk, ale wręcz przyczyniło się do powstania „niezamierzonego dopasowania”, w którym sprzeczne polityki wzajemnie się wspierały.

W zakończeniu praca wychodzi poza centralny okres zainteresowania (lata 2008/2009–2015) i próbuje naszkicować perspektywę polskiego rynku i prawa pracy. Fakt, że aktorzy rynkowi „wypracowali” efektywne sposoby radzenia sobie ze sprzecznymi politykami i rozbieżnymi elementami systemu instytucjonalnego w sposób, który umożliwił Polsce na uniknięcie poważnych ekonomicznych problemów stanowi - paradoksalnie - dużą przeszkodę. Umowy niestandardowe i naruszenia prawa pracy stały się dobrze dopasowanymi elementami polskiej gospodarki. Rozprawa sugeruje, że twórcy polityk publicznych mają jednak różne sposoby poradzenia sobie z problemem destandaryzacji - począwszy od reformowania samej standardowej umowy o pracę, aż do rozwijania szeroko rozumianego państwa opiekuńczego.

Słowa kluczowe: polityka prawa, prawo pracy, umowy niestandardowe, kryzys ekonomiczny, naruszenia prawa pracy, Polska